

NENÁBOŽENSKÁ INTERPRETÁCIA SVETA ANJELOV

KAROL NANDRÁSKY, Bratislava

NANDRÁSKY, K.: A Non-Religious Interpretation of the World of Angels
FILOZOFIA 56, 2001, No 8, p. 519

Resulting from the perspectivist view, according to which the remote appearances are minified and the close ones magnified, is the author's view of the angels as various personified "-isms" (collective ideological movements), and of "-isms" as the subjectivized forms of angels. That means that the relation between an angel and an "-ism" is the same as the relation between a contracted form seen from a distance and a microscopic and pluralized form close to our eyes. Since "-isms" are usually connected with various ideologies, the angelology is understood by the author as a science concerning sets of ideas, i. e. ideologies and "-isms". Every "-ism" creates an ideological body, a cultural collective, which is the incarnation of the spirit of the given angel. Thus angels are ideological incarnations with their own ideological rationalities, feelings and wills, which they pursue by help of their adherents. The angels thus dwell in their adherents, which in turn are clothed in angel's ideological apparel.

1. Prečo nevidíme anjelov? Slovo "anjel" pochádza z gréckeho slova "angelos" a znamená toľko ako "posol". Hebrejský text Biblie používa výraz "mal'ák", ktorý označuje posla, poslaného ľuďmi alebo Bohom. Hebrejčina teda používa jeden a ten istý výraz pre posla poslaného ľuďmi i pre posla poslaného Bohom a týmto Božím poslom môže byť aj človek (Mal 3, 1). Pozoruhodné je aj to, že v Biblii nájdeme texty, ktoré ten istý subjekt označujú striedavo slovom Boh (Hospodin, Jahve), ako aj výrazom "anjel Hospodinov" (1Moj 16, 7 a n.). Súvisí to s horizontom a s odlišnosťou perspektívy, z ktorej sa hovorí. Keď sa hovorí o Bohu mimo horizontu človeka, používa sa vlastné meno "Jahve" (prekladané ako Hospodin alebo Pán), ale keď Boh vstupuje do zorného poľa človeka, text používa výraz "anjel (posol) Hospodinov". Z povedaného vyplýva, že *v Biblii hranice medzi Bohom a anjelmi, ako aj medzi anjelmi a ľuďmi nemajú charakter pevnej čiary, oddelujúcej línie, izolujúcej jednu oblasť od druhej, ale sú rozmazané, prestupujú sa.* Je to tak preto, lebo v biblických textoch nebo (ani peklo) nie je izolované od zeme, ale sklonené až po zem, takže nielen poslovia neba, ale aj sám Boh môže chodiť po nej ako po záhrade, môže oslovovať ľudí, dávať svojim prorokom svoje slovo, ba svojim duchom sa aj inkarnovať do človeka, ako o tom svedčí Ježiš Kristus, obraz jednoty Boha a človeka, neba a zeme. Následkom tohto syntetizujúceho nazerania, v ktorom sa hranice medzi Bohom, svetom anjelov a svetom ľudí prekračujú, ľudia biblických čias anjelov stretávali, čo ľudia našej doby povedať nemôžu.

V našej dobe anjelov nevidíme. Zmizli z nášho horizontu. Stretáme ich len v kresťanskom umení v podobe stredovekých malieb, fresiek, na klenbách katedrál alebo ako sochy na barokových oltároch. *Hlavnou príčinou toho, že anjelov nevidíme, je metafyzický realizmus stredovekej tomistickej scholastiky.* Tá odsunula nebo, Boha i anjelov do diaľav vesmíru, za poslednú sféru Aristotelovej kozmológie, keď ich

priestorovo lokalizovala a izolovala od zeme priepasťou, neprekročiteľnou za života ľudí. Učene sa o tom píše ako o *"priestorovom dualizme"* neba a zeme, v ktorom (v rozpore s Bibliou) namiesto dimenzie času a dejín sa stala dominantnou dimenzia priestoru. Tým sa predstava o nebi metafyzicky materializovala a stuhla v nepohnuteľnej diaľke a očakáva sa, že sa anjeli zjavia pri "druhom príchode" Ježiša Krista ako nejaké astrálne bytosti a zatrúbia na trúby, aby vzkriesili mŕtvych na "posledný súd".

Angelológiu, ktorá sa stala oficiálnou náukou katolíckej cirkvi, vypracoval *Tomáš Akvinský*, honorovaný titulom "doctor angelicus". Akvinský existenciu anjelov špekulatívne dedukoval z cieľa stvoreného sveta. Videl ho v pripodobení sa k Bohu a anjelov definoval ako *"nehmotné podstaty"*, ktoré môžu prijať aj telo *"zo vzduchu"* tak, *"že ho božskou silou zhutňujú"*. Svet anjelov zobrazil ako kráľovský dvor a služobníctvo pozemského kráľa a chápal ho ako metafyzickú realitu. Tým celý duchovný svet, Boh i anjeli, nadobudli predmetný (zvecnený) charakter. Aj anjeli stuhli v ňom vo svojej ne-dejinnej abstraktnej objektivite. Nezostupujú na zem ani nevystupujú na nebo, ale zamrznutí stoja na rebríku tomistickej hierarchie sveta.

Novoveký vedecký a filozofický vývoj prekonal aristoteliskú kozmológiu, na ktorej Akvinský vybudoval svoj teologický systém. Tým *padol priestorový dualizmus neba a zeme a pokladá sa za historicky prekonaný*. Nech už sa vesmír chápe ako "nekonečný" alebo ako einsteinovsky "konečný", sekularizovaný človek súčasnosti už v ňom nebo nehľadá. Trosky metafyzicky a predmetne interpretovaného neba trčia len z hláv kresťanov súčasnosti. Pod tlakom osvietenského racionalizmu aj liberálna teológia 19. storočia vyhlásila anjelov za prejav prekonaného mýtického sveta a vyhnala ich aj z dogmatiky. Ostali len v liturgii a v detských izbách kresťanských rodín v podobe detských modlitbičiek, ako je *"Anjeličku, môj strážničku, opatruj moju dušičku..."*.

Metafyzická interpretácia svojím spredmetnením duchovného sveta narušila vzťah medzi symbolom a symbolizovaným (medzi obrazom a originálom) a "sádrované nebička" na klenbách chrámov sa začali chápať realisticky. Zabudlo sa, že Biblia na základe perspektívneho nazerania, podľa ktorého podoby javov približovaním sa zväčšujú (magnifikujú) a vzdľaňovaním sa zmenšujú (minifikujú), *zložité duchovné javy alebo procesy zmenšuje a zhutňuje pohľadom z diaľky do obrazu* (symbolu), aby sme mohli vnímať zložitý originál duchovných procesov. Tak napr. Boží "trón" je obrazom Božej sudcovskej moci v dejinách, ale chápať ho predmetne ako "metafyzickú realitu" znamená pliesť si obraz s originálom, symbol so symbolizovaným. Pokladať metaforicky kontrahované (zhustené), perspektívou diaľky vytvorené obrazy za "realistické" (za originál) znamená pomýlene pokladať vzdialenú podobu javov za podobu blízku. Také počínanie je v našej dobe smiešne, a to tým viac, že veda mikroskopizovala naše nazeranie. Ak diaľkové podoby javov pokladáme za blízke, *trpíme chorobou deperspektivovaných očí*, ktoré nás dezorientujú, a tak sa nutne potkýname ako slepi.

Tam, kde nedochádza k prechádzaniu medzi vzdialenou a blízkou podobou javov (k transformáciám vzdialených a blízkych podôb), ale kde vládne strnulosť alebo jednostrannosť, nutne sa musia objaviť "nezrovnalosti a rozpory" v našom nazeraní, keď pravda vzdialenosti sa postaví proti pravde blízkosti alebo jedna sa vyhlási za pravdu a druhá za fikciu, ilúziu, lož a klam. Preto je potrebné aj v náboženskej oblasti opustiť ustrnutie v plošnom nazeraní a *učiť sa perspektívnemu nazeraniu*, ktoré vie, že podoba

javov približovaním sa zväčšuje a vzd'aloňovaním sa zmenšuje. Táto základná, "banálna" pravda je jedným z predpokladov toho, aby sme anjelov znova videli.

2. Anjeli ako personifikované -izmy. Ak metafyzickú a náboženskú interpretáciu charakterizuje predmetné chápanie Boha, neba i sveta anjelov, potom svoju interpretáciu by som charakterizoval predovšetkým ako *nepredmetnú* a v tom zmysle aj ako "nenáboženskú". Okrem naznačeného perspektívneho nazerania vychádzam z toho, že *duchovný svet je svetom myšlienkovým, ideovým. Duch sa neprejavuje inak ako prostredníctvom slova.* Platí to aj o Božom duchu. Ani Boh sa neprejavuje inak ako prostredníctvom slova, označovaného ako "Božie slovo". Keďže v protiklade k nedejinnej, metafyzickej angelológii mi ide o dejinnú angelológiu, zaujímajú ma duchovné, kultúrne, ideové dejiny a v ich rámci rôzne kolektívne ideové hnutia. Ak totiž v dávnych dobách "veľkí jednotlivci" posúvali duchovný a kultúrny vývoj, v kultúrnych dejinách Európy i sveta to boli ideové hnutia, ktoré ako kolektívne sily boli "*hnacím motorom*" kultúrnych dejín. Tieto kolektívne ideové hnutia sa prejavujú ako kolektívne ideológie, "-izmy". V náboženských dejinách euroamerickej kultúry sú to napr. katolicizmus, protestantizmus, v širšom, svetovom horizonte napr. buddhizmus, hinduizmus, islam, v oblasti filozofickej helenizmus, aristotelizmus, platonizmus, kantovstvo, v ekonomickej sfére liberalizmus, marxizmus atď. Tieto ideové hnutia, "-izmy", *personifikujem ako anjelov.* Z hľadiska perspektívneho nazerania *anjel je personifikovaný -izmus a -izmus je realistická podoba anjela.* Anjel je vzdialená, minifikovaná, zhustená a personalizovaná podoba -izmu a -izmus je blízka, subjektivizovaná podoba anjela. To znamená, že anjel sa má k -izmu podobne ako kontrahovaná (zhustená), z diaľky videná podoba k podobe mikroskopizovanej a pluralizovanej v blízkosti nášho nazerania. -Izmus nie je nič iné ako anjel realizovaný v našom nazeraní. Celý problém angelológie spočíva v uvedomení si toho, ako sa metafyzikmi nazývaná "nadzmyslová" duchovná, ideová skutočnosť v našom nazeraní realizuje a ako sa tzv. "nadzmyslová" duchovná, ideová personalita v našom nazeraní personalizuje. Ved' čím iným je duch, ak nie súborom myšlienok a ideí? Čím iným sú myšlienky a idey, ak nie realizáciou ducha? Personalizovaná idea a ideová personalita je jedno a to isté. *Oboje - prvé subjektívované, druhé objektívované - má v našom nazeraní tvoriť jednotu.* Má sa neustále transformovať a asimilovať do identifikácie jedného vteleného ducha a zduchovenného tela, aby bola v našom nazeraní čo najživšia.

Keďže -izmy stretáme v súvislosti s rôznymi ideológiami, *angelológiu chápem ako náuku o súboroch ideí, t.j. o ideológiách a -izmoch.* Zjavovanie ideí (ideofánia) nie je mýtom, ale skutočnosťou, preto ani zjavovanie anjelov (angelofánia) nie je mýtom, ale skutočnosťou. Preto môžem hovoriť nielen o archanjelovi Michalovi ako archanjelovi kristianizmu, ale aj o anjelovi buddhizmu, hinduizmu, islamu, o pestrých krídlach anjela helenizmu, o ostrom zobáku padlého anjela fašizmu, o ošklbanom anjelovi marxizmu a pod. To znamená, že *na oblohe kultúrnych dejín minulosti i súčasnosti vidím lietať a zápasit' celé húfy či krdle anjelov. Šermujú nad našimi hlavami, okolo nás i v nás.* Nezápasia len medzi sebou, ale aj o naše mysle a srdcia, aby sa nás zmocnili a obsadili nás. Každý -izmus má totiž nielen určitú ideológiu (resp. dogmatiku), ale aj ideové telo, kultúrny kolektív, do ktorého sa duch toho ktorého anjela inkarnuje (vtelňuje). *Anjeli sú*

ideové inkarnácie, "slová telom učené", ideové organizmy myšlienok, citových vzručov a vôľových pohybov. Majú svoju ideologickú racionalitu, svoje cítenie i vôľu, ktorú presadzujú prostredníctvom svojich vyznávačov, v ktorých prebývajú a ktorí ich vzývajú, jedia ich idey a obliekajú sa do ich ideových šiat. Tak sa ľudia stávajú individualizovanými bunkami kolektívneho ideového (duchovného) tela anjelov rôznych -izmov.

Bol čas, keď trubači marxizmu vyhánali z nás ducha kapitalizmu a individualizmu, ako aj ducha teizmu a kristianizmu, aby nás obsadil (podľa niektorých démonský) duch komunizmu. Vietor sa však obrátil a v súčasnosti trubači liberalizmu a individualizmu vyhánajú z nás zvyšky ducha ideológie marxizmu a socializmu a snažia sa nás obsadiť duchom dravého liberalizmu, individualizmu a globalizmu. To znamená, že ani *"vyháňanie duchov"*, *"exorcizmus"* v naznačenom zmysle, nie je mystikou či záhadou dávneho mýtického sveta, ale každodennou skúsenosťou. O ideológii sa však v našej dobe v kontexte s liberalizmom a globalizmom takticky radšej nehovorí, pretože po skúsenostiach s ideológiou fašizmu a komunizmu mnohí majú k ideológii, ako aj k akýmkoľvek "-izmom" odmietavý postoj. Tak napríklad protestantský teológ *Karl Barth* vyslovil výrok: *"Chráňme sa pred všetkými slovami, ktoré končia na -izmus"*. Jeho výrok možno chápať v kontexte s fašizmom druhej svetovej vojny, ale jeho absolútňovanie treba klasifikovať ako veľké nedorozumenie. Veď idey, -izmy a ideológie neodlučiteľne patria k duchovnému, kultúrnemu, ideovému svetu. Preto treba súhlasiť s ďaleko pravdivejším výrokom profesora teológie *H. J. Ivanda*, podľa ktorého *"človek nemôže žiť bez ideológie, a to preto, lebo nie je zviera"*.

Človek nemá len fyzické zmyslové orgány, ale má aj duchovné zmyslové orgány (oči a uši mysle), na ktoré pôsobia slová, myšlienky a prúdenia idey duchovného (ideového) sveta, a ide len o to, akými slovami, myšlienkami, ideami akého ducha (anjela) sa dáme obsadiť, *z akého ducha sa ideovo rodíme*, ktorý a aký anjel sa stane naším "otcom". Ak sa živíme súborom ideí "Božieho syna" Ježiša Krista, rodíme sa a rastieme do podoby "baránka". Ak sa však živíme ideami padlého anjela fašizmu alebo šovinizmu, do ich démonskej podoby a beštiálneho charakteru rastie aj naša existencia. Keďže ideotvorná činnosť ľudí je predovšetkým receptívna, sme viac koncipovaní ako koncipujeme. Koncipujeme vlastne tak, že sme koncipovaní duchom, z ktorého koncipujeme.

Kolektívne ideológie, -izmy, zohrávajú v dejinách dôležitú úlohu. *Boží anjeli ako personifikovaná podoba súborov Božieho slova a Božích ideí tvoria spojenie, most, schodisko medzi nebom a zemou*. Sú to "Božie orgány" dorozumenia medzi Bohom a ľuďmi. Sprostredkujú spojenie medzi nebom a zemou, medzi Bohom a ľuďmi. Veď ako by sme sa dozvedeli o Bohu, o Božom pôsobení trebárs v európskej kultúre, keby nebolo týchto anjelov kristianizmu, katolicizmu, protestantizmu, baptizmu či andventizmu zosielaných Bohom "z neba na zem"? Anjeli týchto -izmov zostupujú a vystupujú po Jákobovom rebríku Božieho slova a Božích ideí a sprostredkujú spojenie medzi Bohom a zástupmi ľudí.

Keďže *veda náš zrak mikroskopizovala* a naučila nás dívať sa na všetko "realisticky", zblízka, stali sme sa krátkozrakými. Jednostranným realistickým nazeraním zblízka sa naše oči natoľko deperspektivizovali, že v duchovnej oblasti nedokážeme vnímať

personifikované podoby, ktoré sú plodom nazerania zďiaľky. Preto ľudia pokresťanskej kultúry poznajú -izmy, uznávajú, že existuje "diabolstvo" a "satanizmus" (dokonca aj v určitej hudbe súčasnosti), ale konštatujú, že nikdy nestretli a nevideli anjela ani satana či diabla. Vedia sa dívať len do mikroskopizovanej a abstrahovanej (rozťahnutej) blízkosti, ale nie sú v stave pozrieť sa na to isté zďiaľky a vidieť kontrahovanú (zhustenú), makroskopizovanú podobu, v ktorej sa tá rozptýlená hmla trebárs "satanizmu" alebo "beštializmu" zhustí do makroskopizovanej a personifikovanej podoby čiernej tváre padlého anjela satana či diabla. Takéto nazeranie sa podobá nazeraniu, podľa ktorého existujú stromy, ale neexistuje les, existujú bunky, ale neexistuje strom. *Perspektívne nazeranie vie, že to, čo má v blízkosti pluralizovanú, mikroskopizovanú podobu, má zďiaľky zhustenú, makroskopickú podobu.* Zdravé, perspektívne nazeranie vidí a spája obidva konce svojho nazerania. Spája rozťahnutú (dilatovanú) realitu v blízkosti svojho nazerania a zhutnenú (kontrahovanú) podobu javu videného zďiaľky. Pohybuje sa medzi nimi v podobe rovnovážnej jednoty nazerania.

Z povedaného vyplýva, že *perspektívne nazeranie ruší neprirodzenú priepasť medzi nebom a zemou, Bohom a človekom a neizoluje ani svet anjelov od sveta ľudí, ale naopak, dovoľuje anjelom, aby sa v podobe ideí, ideológií a -izmov zmocňovali ľudí na zemi.* V podobe angelológie ako personifikácie -izmov oživuje horizont nášho nazerania.

3. Angelológia ako duchovná meteorológia. Ježiš Kristus vytýkal zákonníkom a farizejom, že na základe zamračenej oblohy vedia predpovedať búrku, ale "*znamenia časov*" (*sémeia kairón*) posúdiť nevedia. Nazaretský tým upozorňoval, že popri fyzickom počasi, o zmenách ktorého nás v súčasnosti informuje meteorológia (až po "biopočasie"), existuje a pôsobí na nás aj duchovné (ideové) počasie kultúrnych dejín.

Anjeli ako personifikované -izmy kolektívnych ideológií sa vznášajú na oblohe kultúrnych dejín a majú charakter ideového vánku, ktorým dýchajú ideové kolektívne telá a ich bunky. Sú činiteľmi života týchto kolektívov a majú pre ne podobný význam ako vzduch pre život hmotných organizmov. Sú to duchovné, ideologické prúdy, ktoré ako "hybné sily dejín" menili a *menia kultúrne počasie, ideovú klímu doby.* Ako faktory duchovnej meteorológie určujú "rastlinstvo" charakterizujúce tú ktorú dobu. Preto o načrtnutej perspektíve biologickej angelológie možno hovoriť aj ako duchovnej meteorológii (ideobiometeorológii). Vyplýva z nej, že podobne ako supernálne faktory fyzického neba (slnko, rosa, vzduch) majú bezprostredný vplyv na podobu hmotnej prírody, tak aj *supernálne faktory ideového neba kultúrnych dejín majú vplyv na duchovnú tvár zeme ľudských myslí a brázdy ľudských sŕdc.* Ani duchovne (v kultúre) nedýchame iba to, čo sme vydýchli, ale celé ovzdušie doby, jej chladný či teplý ideový vzduch. Podobne ako vietor hmotnej prírody nehýbe len klasmi na poli, ale neraz aj stromami v lese a v podobe povíchrice spôsobuje aj spúšť, tak aj anjeli -izmov a ideológií ako ideové prúdy nehýbu iba hlavami ľudských klasov, ale ako kolektívna sila aj lesmi zástupov ľudí a spôsobujú v dejinách aj povíchrice revolúcií.

Ježiš Kristus ako Boží Ideobiometeorológ hlásal, že "sa naplnil čas a priblížilo sa kráľovstvo nebeské", aj keď vonkajšie okolnosti tomu nenasvedčovali. Podobne na konci zimy ešte skoro nič nesvedčí o tom, že sa naplnil čas a priblížilo sa zelené kráľovstvo

slnka. Ježiš Nazaretský oznamoval koniec starého sveta a vyzýval svojich súčasníkov, aby sa na základe "znamení doby" orientovali v otázke, či je ďaleko alebo "blízko kráľovstvo Božie" - tak, ako na základe pučiacich stromov vedia, že je blízko leto (Luk 21, 29n). Ježiš Nazaretský nás tak nabáda skúmať duchovné (ideové) počasie doby tak, aby sme mohli predvídať kultúrny vývoj, správne sa orientovali a správne sa rozhodovali. To znamená, že teológovia by sa vo svojich angelológiách mali zaoberať ideovými (duchovnými) zmenami v kultúrnych dejinách ľudstva, vyhodnocovať pôsobenie -izmov, a to kriticky aj tých, ktoré sami zbožňujú. Mali by skúmať ideové tendencie trubačov rôznych -izmov, to, či a nakoľko napomáhajú rozkvetu života a ľudskosti na zemi.

Na to, aby sme sa orientovali v "znameníach čias", *nestačí pohľad z perspektívy života podenky*, ale potrebujeme naopak pohľad rozprestretý na celý vývoj našich euroamerických kultúrnych dejín. Pri takom skúmaní nevystačíme s nehistorickým spôsobom myslenia metafyzických realistov, pre ktorých čas zastal a preto sa im "všetky ročné obdobia" zliali do jednej šedivosti ich substancializujúceho myslenia.

Či sa to niekomu páči, alebo nie, je to *Cirkev, ktorá stála i stojí v strede záhrady euroamerickej kultúry* a je hlavným "hrdinom" drámy našich euroamerických dejín. Anjeli zvestovali narodenie jej "prvorodenej" bunky (Ježiš Kristus ako Primogenitus), aby potom zo "semena", nepatrného ako horčičné zrno (Mat 13,31), vyrástla v mohutný strom, ktorý rozprestiera svoje konáre po všetkých svetadieloch, ako to anticipoval Ježiš Kristus. Nemôžeme však nevidieť, že po úspešnom napredovaní a zenite jej moci a slávy došlo k jej tisícročnému ústupu, úpadku a degenerácii a že v súčasnosti vystiera k nebesiam len holé konáre *V jej dráme sa naplnil ročný proces života viniča, ktorým Nazaretský definoval seba a Cirkev* (Ján 15,1-5). Aj vinny kmeň na jar kvitne, v lete sa oblieka do slávy plodov - a to je jeho raj. Keď však príde jeseň, stráca listie, zostupuje do svojho poníženia - a to je jeho peklo. V súčasnosti aj ideové bunky Cirkvi (kresťania) sú učupené v ideových háboch v podsvetí euroamerickej kultúry ako jej subkultúra. *Anjeli na našom kultúrnom nebi trúbia (sociológ Sorokin už pred pol storočím) a oznamujú, že nastali "dies irae", dni Božieho hnevu, "hodina žatvy a oberačky"*, a anjeli kolektívnych ideových hnutí hádžu celé úpadkové kresťanstvo nášho veku do "veľkého lisu Božieho hnevu" (Zjav 14, 15 a n.), pretože sa zmenilo na antikresťanské. V rozpore s presvedčovaním novodobých farizejov a zákonníkov cirkvi, podľa ktorého je všetko v najlepšom poriadku, *klesáme v euroamerickej kultúre do žeravého jazera, vytvoreného anjelom nihilizmu*, ako to už pred storočím prorocky hlásal básnický filozofujúci F. Nietzsche. Ohnivý jazero sa stáva hrobom úpadkového kresťanstva našej doby. *Tam, kde je mŕtvola, majú hody hyeny a supy*, povedal Nazaretský. Šelmy dravých -izmov a okrídlených padlých anjelov s kopytami aj v našej dobe zápasia o korisť a vo svojej slepej túžbe po moci stavajú celosvetovú hrobku civilizácie.

Na konci starého veku, keď v rozširujúcej sa svetovej noci (Heidegger) hrmí a blýska sa a *"besy si nás prezerajú zblízka"* (F. Hrubín), pod tmavým a studeným nebom, zaborení do závejov kladieme si otázky: *"Kdeže sú anjeli jarného vzkriesenia"*? "Je vôbec ešte možné, aby do našich dejín prišlo nové, slnečné nebo a s ním nová, rozkvitnutá zem?!" Možno v to dúfať, ale s istotou to povedať nemožno. Dejiny sú otvorené všetkým možnostiam. Možná je aj katastrofa. Ich chod vôbec nie je metafyzicky

zaručený, ako to hlása cirkevná dogmatika. Jej eschatológia hlása *"druhý príchod" Kristov*, ktorý by nás uzdravil a zachránil. Ale tak, ako anjeli nie sú astrálne bytosti, nie je ňou ani eschatologický Kristus, zobrazený v Zjavení ako jazdec na "bielom koni".

Pôsobenie kolektívnych síl Biblia zobrazuje aj obrazom koní a apokalyptických jazdcov. Preto ani *eschatologický Kristus "na bielom koni" nebude jazdiť po bratislavskom námestí*. Jánovo Zjavenie obrazom Krista "na bielom koni" zobrazuje kolektívne ideové hnutie, ktoré však môže vzniknúť len tam, kde ľudia počujú hlas trúby jeho anjelov. *Boh je pripravený "dať" ľuďom svoje kráľovstvo, ale ľudia nie sú pripravení vydať sa do rúk jeho zámerov a brať na seba úlohy, ktoré z nich vyplývajú...* Preto ak aj z diaľky od Božieho trónu znie poľnica anjelov jarného vzkriesenia, jej hlas zaniká v hluku kopýt padlých anjelov, ktorí ovládajú súčasnú scénu veľkej drámy svetových dejín.

Prof. ThDr. Karol Nandrásky
Legionárska 2
811 07 Bratislava
SR